

Ks. Jerzy Adamczyk

ORCID: 0000-0003-1415-7378

WSD – Radom

Formacja w niższym seminarium duchownym w aspekcie kanonicznym

Słowa kluczowe: niższe seminaria, formacja, alumni, Kodeks prawa kanonicznego, powołanie kapłańskie

Keywords: minor seminaries, formation, students, Code of Canon Law, sacerdotal vocation

Adhortacja apostołska *Pastores dabo vobis* zwraca uwagę, że powołanie kapłańskie często objawia się już pod koniec okresu dzieciństwa i w pierwszych latach młodości. Wielu z tych, którzy wstąpili do wyższego seminarium, stwierdza, że wezwanie Boże słyszeli już od dawna. Dlatego też Kościół, tworząc instytucję niższych seminariów duchownych, pielęgnuje ziarna powołań zasiane w sercach chłopców, stara się owe powołania wstępnie rozeznawać i wspomagać ich rozwój, tak aby alumni potrafili na nie odpowiedzieć¹.

Niższe seminaria duchowne nadal kontynuują swoje cenne dzieło wychowawcze w różnych częściach świata. Wytrzymały one próbę czasu i ostrą krytykę skierowaną pod ich adresem, szczególnie na Soborze Watykańskim II².

¹ Ioannes Paulus PP. II, Adhortatio Apostolica Postsynodalis *Pastores dabo vobis* (25 marca 1992) [dalej: PDV], nr 63, AAS 84 (1992), s. 657–804.

² „Dochodzi do oskarżenia instytucji [niższego seminarium – J.A.] i krytykowania jej nawet tak surowo, że może wyniknąć z tego zaniechanie, co obecnie się dzieje. Krytyka niższych seminariów jest rozpowszechniona: rezygnuje się z nich lub usiłuje się proponować jakąś instytucję nowego typu, żeby je zastąpić, w szczególności »konwikty«, które angażują mniej personelu, zapewniając szerszy kontakt międzyludzki”; Sacrée Congrégation pour l'Éducation Catholique, Lettre circulaire aux Ordinaires des lieux *Les Petits Séminaires* (23 maja 1968) [dalej: *Les Petits Séminaires*], w: X. Ochoa, *Leges Ecclesiae post Codicem iuris canonici editae*, t. III, Roma 1972, kol. 5372.

Doświadczenie pokazuje, jak wielkie korzyści płyną z funkcjonowania tych instytucji kościelnych, dlatego też prawo kanoniczne poleca je zachować i popierać, a tam, gdzie biskup diecezjalny uzna to za wskazane, powinny być nawet erygowane³. Niniejszy artykuł poświęcony jest formacji w niższym seminarium duchownym w aspekcie kanonicznym⁴.

1. Cel instytucji niższego seminarium duchownego

Sobór Trydencki w dekrecie *Cum adolescentium*, nakazując zakładać w całym Kościele kolegia (czyli seminaria) dla wychowywania kleru, nie wprowadził rozróżnienia na seminarium wyższe i niższe, postanowił tylko, że do seminarium należy przyjmować wyłącznie takich młodzieńców, którzy rokuja nadzieję, że zostaną dobrymi kapłanami, nie młodszych niż dwunastoletnich, świadomych swego powołania do służby Bożej⁵. A więc chłopcy już po ukończeniu dwunastu lat i mający określone przymioty mogli być przyjmowani do seminarium. Tak niski wiek uniemożliwiał oczywiście podjęcie odpowiedzialnej decyzji o wyborze stanu duchownego.

W praktyce przez kilkadziesiąt lat po Soborze Trydenckim wykonanie dekretu o zakładaniu seminariów duchownych okazywało się niezwykle trudne. Dopiero św. Wincenty a Paulo jako jeden z pierwszych zrealizował te postanowienia. Po próbach organizowania seminarium, podjętych ok. 1636 roku, zrozumiał, że jedną z podstawowych przeszkód, które ograniczały rozwój seminariów trydenckich, był zbyt niski wiek kandydatów do kapłaństwa, niezdolnych jeszcze do podejmowania tak poważnych decyzji. Zrezygnowano więc z przyjmowania tak młodych ludzi. Od tej pory kandydatami mogli być mężczyźni co najmniej dziesiętnastoletni, którzy dojrzeli do podjęcia decyzji o kapłaństwie. Dopiero po ukończeniu nauk świeckich mogli oni podjąć studia filozoficzne

³ Por. kan. 234 § 1; Sacrée Congrégation pour l'Éducation Catholique, Note *L'institution des petits séminaires à propos des petits séminaires* (7 czerwca 1976) [dalej: Note *L'institution des petits séminaires*], nr 1, w: *Enchiridion Vaticanum*, t. 5, Bologna 1990, nr 2054–2064; T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Lud Boży, jego nauczanie i uświęcanie*, t. 2, Olsztyn 1986, s. 54; A. Manenti, *Il ruolo dei formatori nel discernimento vocazionale all'interno del seminario minore*, „*Seminarium*” 51 (2011), nr 3, s. 725.

⁴ Trzeba zaznaczyć, że w niniejszym przedłożeniu będzie mowa wyłącznie o niższym seminarium duchownym, z pominięciem innych tego rodzaju instytucji mających podobny cel, o których wspomina kan. 234 § 1. Owe inne instytucje to „choćby grupy powołaniowe dla chłopców i młodzieży”; PDV, nr 63.

⁵ Por. Concilium Oecumenicum Tridentinum, Decreto *Cum adolescentium*, sessione XXIII, can. 18 *de ref.*, w: *Conciliarum Oecumenicorum Decreta*, Bologna 1991, s. 750; tekst polski: *Dokumenty soborów powszechnych. Tekst łaciński i polski*, t. IV (1511–1870): *Lateran V, Trydent, Watykan I*, oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2004, s. 707.

i teologiczne. Zasadę tę po raz pierwszy zrealizował św. Wincenty we Francji w seminarium diecezjalnym w Annecy⁶.

Praktyka przyjmowania starszych młodzieńców do wyższego seminarium duchownego zapoczątkowana przez św. Wincentego a Paulo przyczyniła się do wyodrębnienia się instytucji niższego seminarium, do którego przyjmowano chłopców młodszych, ale tylko tych, którzy nie wykluczają możliwości powołania kapłańskiego⁷. Określenia „niższe seminarium duchowne” (fr. *petit séminaire*) użył jako pierwszy ks. Jean-Jacques Olier w celu odróżnienia go od wyższego seminarium duchownego (fr. *grand séminaire*)⁸.

Rozwój instytucji niższego seminarium duchownego był inspirowany francuskim nurtem duchowości kapłańskiej związanym z *école française*. Seminarium pomagało kandydatowi w rozpoznaniu powołania kapłańskiego, a także w uzyskaniu wiedzy z zakresu Pisma Świętego, patrologii i prawa kanonicznego. Od alumna wymagano dobrego stanu zdrowia, odpowiedniego poziomu intelektualnego, stosownego zachowania, pracowitości i pobożności; wspólne zamieszkanie i przestrzeganie ustalonego regulaminu, zwłaszcza ciszy oraz skupienia, stanowiło ważny element jego formacji ludzkiej, religijnej i duchowej⁹. Trzeba dodać, że po zawierusze napoleońskiej wiele diecezji i zgromadzeń zakonnych podjęło szybkie działania w celu udoskonalenia i uwspółcześnienia szkół pobożnych, seminariów, kolegiów itp. dla kandydatów na kapłanów. Powstanie rzeczywistych i właściwych seminariów niższych, czyli wyraźne różnych od wyższych, miało miejsce dopiero w drugiej połowie XIX wieku. Oferowały one młodym chłopcom wykazującym oznaki powołania kapłańskiego odpowiednie środowisko dla ich rozwoju oraz dawały szansę na zdobycie „klasycznego” szkolnego wykształcenia, które w tamtym okresie powoli podupadało w szkołach publicznych, niejednokrotnie będących w rękach nauczy-

⁶ Por. J. Łupiński, *Seminarium duchowne w Tykocinie*, Łódź 2011, s. 5; J. Herranz, *Importanza del Seminario Minore e del Seminario Diocesano*, „Seminarium” 35 (1983), nr 4, s. 512.

⁷ E. Ziemann, *Seminarium duchowne*, w: *Encyklopedia katolicka*, red. E. Gigilewicz, t. 17, Lublin 2012, kol. 1397.

⁸ Por. tamże, kol. 1396. Natomiast S. Bista twierdzi, że nazwy „niższe seminarium duchowne” (*Petit Séminaire*) jako pierwszy użył św. Wincenty a Paulo. Pojawiła się ona w jego listach w 1649 roku na równi z nazwą *Grand Séminaire*; por. S. Bista, *Instytucja niższych seminariów duchownych diecezjalnych przykładem wpływu prawa partykularnego na kościelne prawo powszechne*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 4 (1971), s. 163, przyp. 11, za: A. Degert, *Histoire des Séminaires Français jusqu'à Révolution*, Paris 1912, t. 2, s. 464.

⁹ Rozpowszechnienie się w XIX wieku szkół dla chłopców prowadzonych przez państwo wzbudziło w różnych krajach europejskich podobne inicjatywy ze strony Kościoła, który zaczął tworzyć miejsca dla młodzieńców przejawiających skłonności do życia zakonnego i kapłańskiego. Por. P. Composta, *Commento al 234*, w: *Commento al Codice di Diritto Canonico*, red. P. Pinto, Roma 1985, s. 141.

cieli o poglądach pozytywistycznych i niewrażliwych na problemy religijne¹⁰. Instytucja niższego seminarium duchownego została usankcjonowana w KPK z 1917 roku, gdzie w kan. 1354 § 2 poleca się, aby zwłaszcza w większych diecezjach starać się o założenie dwóch odrębnych seminariów: niższego i wyższego. Niższe powinno kształcić chłopców w zakresie szkoły średniej. Sobór Watykański II wskazał na jego cele dydaktyczno-wychowawcze, a także położył nacisk na solidną formację religijną kandydatów, zapewnienie im kierownictwa duchowego oraz włączenie w proces wychowawczy rodziców. Ponadto sobór akcentował potrzebę ogólnego rozwoju chłopców według zasad zdrowej psychologii, uwzględniającej ich wiek i mentalność; program nauczania zaś winien być tak opracowany, aby absolwenci niepodejmujący studiów w wyższym seminarium duchownym mogli się kształcić na innych uczelniach wyższych. Kwestię niższego seminarium reguluje KPK z 1983 roku¹¹, zaś papież Jan Paweł II w adhortacji apostołskiej *Pastores dabo vobis* (nr 63) podkreśla znaczenie niższych seminariów duchownych w odkrywaniu, pielęgnowaniu i rozwijaniu powołania do kapłaństwa, a także ich rolę w duszpasterstwie powołań¹².

Skoro zarówno Sobór Watykański II, jak i Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku polecają zachować, a nawet, gdy biskup diecezjalny uzna to za wskazane, erygować niższe seminarium duchowne, to powstają pytania, jaki jest cel tej instytucji, czemu ma ona służyć oraz jak powinna przebiegać w niej formacja.

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku stwierdza, że celem niższego seminarium duchownego jest „wspieranie powołań”¹³, a według Kodeksu ka-

¹⁰ Por. G. Trevisan, *La normativa sui seminari minori*, „Quaderni di diritto ecclesiale” 3 (1990), z. 1, s. 88; F. Marchisano, *L'evoluzione storica della formazione del clero*, „Seminarium” 13 (1973), nr 2, s. 311.

¹¹ Kan. 234. § 1; por. F. Marchisano, *L'evoluzione storica della formazione del clero*, dz. cyt., s. 315.

¹² Por. E. Ziemann, *Seminarium duchowne*, dz. cyt., kol. 1396–1397; Według KPK z 1917 roku, w jednym pojęciu seminarium – tzn. miejsca, gdzie uprawia się ziemię i kształtują się ewentualne powołania kapłańskie – różnica między „niższym” a „wyższym” tkwiła przede wszystkim w różnym rodzaju dyscyplin naukowych, które uczniowie winni zrealizować. Por. D. Cito, *Comentario al can. 234*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, red. A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, t. 2, Pamplona 1996, s. 219; P. Composta, *Commento al 234*, dz. cyt., s. 141. Praktyka zakładania seminariów niższych została podczas dyskusji na Soborze Watykańskim II poddana ostrej krytyce ze względu na przypadki braku dojrzałości wśród wychowanków. Ostatecznie sobór zajął w tej sprawie stanowisko umiarkowane (OT, nr 3), które zostało potwierdzone w KPK 83. Por. J. Krukowski, *Komentarz do kan. 234*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1: *Księga II. Lud Boży*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 58; D. Cito, *Comentario al can. 234*, dz. cyt., s. 219. W sposób wyczerpujący oraz nie mniej interesujący ukazuje historię niższych seminariów duchownych S. Bista, *Instytucja niższych seminariów duchownych diecezjalnych*, dz. cyt., s. 161–185.

¹³ Kan. 234 § 1. Schemat KPK z 1977 roku mówił, że celem seminariów niższych jest wspieranie powołań (*vocationum fovendarum gratia*); Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici

nonów Kościołów wschodnich jest nim kształcenie przede wszystkim tych, którzy zdają się okazywać przejawy powołania do świętej służby, aby mogli je łatwiej i jaśniej rozeznaczyć oraz ukształtować w duchu poświęcenia¹⁴. Zgodnie z Dyrektoriem o pasterskiej posłudze biskupów *Apostolorum Successores* seminarium niższe to szczególna wspólnota chłopców, w której są pielęgnowane i rozwijane załączki powołania kapłańskiego¹⁵, natomiast obowiązujące *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* przypomina, że celem niższego seminarium jest pomoc w ludzkim i chrześcijańskim dojrzewaniu młodych ludzi, którzy przejawiają w sobie załączki powołania do kapłaństwa służebnego, tak aby rozwinęli zgodnie z ich wiekiem wewnętrzną wolność, uzdalniającą ich do odpowiedzi na plan Boga odnośnie do ich życia¹⁶. Soborowy dekret *Optatam totius* stwierdza autorytatywnie, że seminaria niższe są zakładane w celu pielęgnowania załączek powołania, aby alumni mogli pójść wielkodusznie i z czystym sercem za Chrystusem Odkupicielem¹⁷. Redaktorzy okólnika *Les Petits Séminaires* stwierdzają, że instytucja seminarium niższego (zwyczajna, chociaż niekonieczna) jest przeznaczona dla młodych, którzy wykazują oznaki lub przyjmują ewentualność powołania¹⁸, a dokument *L'institution des petits séminaires* podkreśla, że niższe seminarium jest miejscem właściwym, chociaż niekoniecznym, do pielęgnowania powołania kapłańskiego¹⁹. Z przytoczonych przepisów wynika niezbicie, że cechą charakterystyczną niższego seminarium jest jego wymiar powołaniowy, co podkreślił dekret *Optatam totius*, mówiąc, że przez specjalną formację religijną, zwłaszcza zaś przez odpowiednie kierownictwo duchowe, alumni mogą pójść wielkodusznie i z czystym sercem za Chrystusem Odkupicielem²⁰.

Recognoscendo, Schema *De Populo Dei*, Typis Polyglottis Vaticanis 1977; tekst polski: „Poborowe Prawodawstwo Kościelne” 1979, t. 10, z. 2, kan. 85 § 1, s. 161.

¹⁴ *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium. Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, Typis Polyglottis Vaticanis 1990 oraz AAS 82 (1990), s. 1033–1363, tekst polski: *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich*, Lublin 2002 [dalej: KKKW], kan. 331 § 1.

¹⁵ Kongregacja ds. Episcopis, *Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi „Apostolorum Successores”* (22 lutego 2004) [dalej: AS], nr 86, Città del Vaticano 2004; tekst polski: Kongregacja ds. Biskupów, *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum Successores”* (22 lutego 2004), Kielce 2005.

¹⁶ Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dar powołania do kapłaństwa. Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* (8 grudnia 2016) [dalej: *Ratio fundamentalis institutionis* 2016], nr 18, Watykan 2016.

¹⁷ Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Decretum de Institutione sacerdotali Optatam Totius* (28 października 1965) [dalej: OT], nr 3, AAS 58 (1966), s. 713–727; tekst polski: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 2002, s. 288–301.

¹⁸ *Les Petits Séminaires*, kol. 5373.

¹⁹ Note *L'institution des petits séminaires*, nr 2.

²⁰ Por. OT, nr 3.

Należy zauważyć, że kan. 234 § 1 traktuje jednakowo, z racji celów (powołaniowych), którym służą, niższe seminaria i inne tego rodzaju instytucje, które w *Optatam totius* jawią się jako odrębne²¹, jednak wyraźnie odróżnia placówki, które z definicji mają charakter powołaniowy, od zwyczajnej szkoły katolickiej²². Oznacza to, że do niższego seminarium duchownego albo do podobnych instytucji winni być przyjmowani tylko ci chłopcy, którzy akceptują formalnie – oni i ich rodziny – hipotezę powołania. Oznaki tej możliwości będą u poszczególnych alumnów mniej lub bardziej oczywiste bądź dostrzegalne, w konsekwencji wola zostania kapłanem będzie mniej lub bardziej wyraźna, lecz przyjęcie ewentualnego powołania przez młodzieńca powinno być formalne (jednoznaczne)²³.

Na cel ściśle powołaniowy kładzie nacisk *Plan de formación para los Seminarios Menores* Konferencji Episkopatu Hiszpanii, w którym seminarium niższe ukazane jest jako diecezjalna wspólnota wychowawcza erygowana przez biskupa według norm Stolicy Apostolskiej dla pielęgnowania załączków powołania kapłańskiego tych, którzy wykazują jego oznaki we wczesnym wieku i skłaniają się do diecezjalnego kapłaństwa świeckiego²⁴. Podobnie stwierdza dyrektorium Konferencji Episkopatu Włoch *La formazione dei presbiteri nella Chiesa italiana*, mówiąc, że Kościół przewiduje, także dla chłopców w wieku dorastania, szczególną wspólnotę (seminarium niższe) dla początkowego rezeźniania powołań do prezbiteratu²⁵.

Dlatego określając kryteria przyjmowania chłopców do niższego seminarium i biorąc pod uwagę istotne różnice między kandydatami do wyższego i niższego seminarium duchownego (niepełnoletniość), powinno się inspiro-

²¹ OT, nr 3, 1–2.

²² Por. D. Cito, *Comentario al can. 234*, dz. cyt., s. 220; P. Composta, *Commento al 234*, dz. cyt., s. 141.

²³ Por. Note *L'institution des petits séminaires*, nr 4. J. Krukowski pisze, że „formacja duchowa w seminarium niższym ma stwarzać klimat sprzyjający pielęgnacji »ziarna« powołania odpowiednio do wieku wychowanków. Nie należy więc z góry zakładać, że do niższego seminarium mają być przyjmowani kandydaci mający powołanie pewne, gdyż nie pozwala na to wiek kandydatów”; tenże, *Komentarz do kan. 234*, dz. cyt., s. 58. Można więc przyjmować także tych, którzy zgodnie z opinią rodziny objawiają pozytywne znaki dyspozycji do świętej posługi.

²⁴ Conferencia Episcopal Española, *Plan de formación para los Seminarios Menores* (24 kwietnia 1991), nr 1, https://conferenciaepiscopal.es/wp-content/uploads/2012/12/comisiones_plenaria_1991PlanFormacionSacerdotalMenores.pdf (dostęp: 31 października 2019).

²⁵ Conferenza Episcopale Italiana, *La formazione dei presbiteri nella Chiesa italiana. Orientamenti e norme per i seminari (terza edizione)*, nr 35, „Notiziario della Conferenza Episcopale Italiana” 40 (2006), nr 10, s. 289–435; zob. A. Manenti, *Il ruolo dei formatori nel discernimento vocazionale all'interno del seminario minore*, dz. cyt., s. 725.

wać zasadami przewidzianymi w kan. 241 § 1 dla przyjęcia kandydatów do seminarium wyższego, dostosowując je do konkretnych przypadków²⁶. Tak więc do niższego seminarium winno się przyjmować jedynie tych, którzy, biorąc pod uwagę ich przymioty ludzkie i moralne, duchowe i intelektualne, ich zdrowie fizyczne i psychiczne, jak również szczerą wolę, wydają się zdolni do oddania się na stałe świętym posługom²⁷. Podobne wymagania kandydatom do niższego seminarium duchownego stawiają prawodawcy patrykularni. Przykładowo, statut Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej postanawia, że do szkoły mogą być przyjmowani młodzieńcy wyznający wiarę katolicką²⁸, natomiast według regulaminu Niższego Seminarium Duchownego Diecezji Płockiej do seminarium można przyjąć kandydatów, których przymioty ludzkie, duchowe, moralne, intelektualne oraz zdrowie fizyczne i psychiczne pozwalają oczekiwać właściwego rozwoju powołania²⁹.

Dyrektorium Konferencji Episkopatu Włoch *La formazione dei presbiteri nella Chiesa italiana* poleca, aby przy przyjmowaniu do seminarium niższego przełożeni sprawdzili, czy dany chłopiec wybrał je dobrowolnie i posiada odpowiednio do wieku fundamentalne przymioty ludzkie, wiarę i dyspozycyjność, które pozwolą mu przyjąć propozycję formacyjną seminarium. Muszą także ocenić jego uzdolnienia intelektualne, uwzględnić jego udział w życiu parafialnym oraz uzyskać wiedzę o jego rodzinie³⁰.

Według norm Konferencji Episkopatu Hiszpanii, kandydat do seminarium niższego winien w stopniu wystarczającym posiadać stosowne przymioty ludzkie, poglądy chrześcijańskie i czystość intencji zostania w przyszłości kapłanem. Może on być przyjęty tylko po spełnieniu tych warunków³¹. Uczeń winien koniecznie posiadać określone przymioty osobiste, którego czynią go zdatnym do przyjęcia święceń kapłańskich i godnym wykonywania tej posługi. Musi mieć prawidłowe warunki fizyczne i psychiczne oraz wykazywać brak

²⁶ Por. D. Cito, *Comentario al can. 234*, dz. cyt., s. 220.

²⁷ Por. kan. 241 § 1.

²⁸ *Statut Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej w Częstochowie* (1 lutego 2011), § 2, nr 3, „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 85 (2011), nr 1–3, s. 33.

²⁹ Niższe Seminarium Duchowne Diecezji Płockiej. Sikórz 83 A, gmina Brudzeń Duży. Archiwum bieżące. Teczka: *Regulamin Niższego Seminarium Duchownego Diecezji Płockiej*, cz. *Wychowankowie*. Uwaga: w 2009 roku zmieniono nazwę Niższego Seminarium Duchownego Diecezji Płockiej na Katolickie Liceum Ogólnokształcące im. św. Stanisława Kostki. Jest to szkoła koedukacyjna. W internacie kontynuowane są tradycje niższego seminarium wraz z charakterystyczną dla niego formacją.

³⁰ Conferenza Episcopale Italiana, *La formazione dei presbiteri nella Chiesa italiana*, dz. cyt., nr 40. Dyrektorium to wymaga, aby przy przyjmowaniu chętnych do seminarium niższego żądać od nich stosownej opinii własnego proboszcza; tamże.

³¹ Conferencia Episcopal Española, *Plan de formación para los Seminarios Menores*, dz. cyt., nr 33.

tych wad wrodzonych lub pochodzących z wychowania rodzinnego, które czyniłyby go niezdolnym do posługi prezbitera. Ponadto winien odznaczać się wystarczającymi uzdolnieniami umysłowymi, które umożliwią mu zdobycie wykształcenia humanistycznego, filozoficznego i teologicznego właściwego dla kapłana diecezjalnego. Powinien mieć podstawowe wychowanie w wierze, wystarczającą wrażliwość religijną i dyspozycyjność do uczestniczenia w aktach kultu, jak również zdolność wzrastania w wielkoduszności i bezinteresowności. Ważnymi cechami są także towarzyskość i otwarcie na innych oraz zdolność i pragnienie współpracy oraz kompromisu³².

W kontekście powyższych rozważań pojawia się jednak pytanie: Skoro do niższego seminarium duchownego należy przyjmować tylko chłopców, którzy nie wykluczają powołania do kapłaństwa, to czy istnieje jakakolwiek możliwość, aby przyjąć też tych, którzy takiego powołania nie czują?

Podczas prac nad rewizją Kodeksu powstała trudność z jasnym ukazaniem cech charakterystycznych niższego seminarium, od których zależało kryterium przyjęcia kandydatów. Początkowo konsultorzy byli za tym, aby dopuszczać do niego także tych, którzy nie dążą do kapłaństwa. Stwierdzono, że w seminariach niższych i w podobnych instytucjach dopuszcza się młodych z odpowiednimi kwalifikacjami, nawet jeżeli nie czują się powołani do świętych posług³³. Swoje stanowisko konsultorzy motywowali faktem, że w niektórych seminariach już tak się dzieje³⁴ oraz że „zakres [funkcjonowania seminarium] musi być szerszy, ponieważ nadzieja posiadania powołania może pojawić się później”³⁵.

W schemacie KPK z 1977 roku w kan. 85 § 2 zezwalano – jeśli zachodziła-by taka potrzeba i wyraziłaby na to zgodę Konferencja Biskupów – na przyjęcie do niższego seminarium młodzieńców wyróżniających się postawą moralną, którzy jednak nie czują się powołani do świętej posługi. Na skutek interwencji Kongregacji ds. Wychowania Katolickiego, a także licznych biskupów dyspozycję tę usunięto w celu zachowania podstawowej cechy charakterystycznej seminarium niższego jako instytucji powołaniowej³⁶. Powrócono w ten sposób do idei soborowej, ponieważ „nie wydaje się dobrym, faktycznie byłaby to ciężka szkoda, przyjmować do seminarium wszystkich, gdyż musi ono zawsze

³² Tamże, nr 34.

³³ Por. „Communications” 8 (1976), s. 128.

³⁴ Por. tamże, s. 129.

³⁵ Tamże, s. 112.

³⁶ Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, Schema canonum Libri II *De Populo Dei*, can. 85 § 2; por. Sacra Congregatio pro Episcopis, Directorium *Ecclesiae imago de pastoralis ministerio Episcoporum* (22 lutego 1973) [dalej: EI], nr 194, w: *Enchiridion Vaticanum*, t. 4, Bologna 1997, nr 1945–2328; tekst polski: „Posoborowe Prawodawstwo Kościelne” 1975, t. 6, z. 1, nr 10370–11035; por. KKKW, kan. 331 § 1.

zachowywać swoją cechę charakterystyczną³⁷. Odrzucono więc kan. 85 § 2 schematu KPK z 1977 roku, ponieważ „w przeciwnym razie stałaby się pusta sama postać seminarium niższego³⁸”.

2. Wykształcenie humanistyczne i naukowe w niższym seminarium duchownym

Według kan. 234 § 1, w niższych seminariach winno się realizować wykształcenie humanistyczne i naukowe. Prawodawca ponadto postanawia, że jeśli w pewnych wypadkach okoliczności czego innego nie doradzają, młodzieńcy mający zamiar przystąpić do kapłaństwa winni otrzymać taką formację humanistyczną i naukową, jaką w ich kraju otrzymują młodzieńcy zamierzający podjąć studia wyższe³⁹. Jest to dyspozycja o charakterze roztropnościowym (norma sformułowana ostrożnie), mająca na celu uniknięcie sytuacji, w której młodzieńcy opuszczający z jakiegokolwiek powodu seminarium mogliby mieć trudności z dalszym kształceniem na wyższych uczelniach, zarówno kościelnych, jak i świeckich⁴⁰.

Józef Krukowski pisze, że

program nauczania w niższych seminariach z reguły, jeśli okoliczności czego innego nie wskazują, ma być dostosowany do poziomu nauczania w szkołach średnich typu humanistycznego tak, aby umożliwiał absolwentom podjęcie studiów wyższych w danym kraju. Chodzi o to, aby zapewnić absolwentom niższych seminariów podjęcie swobodnego wyboru: wstąpienia do seminarium wyższego lub podjęcia studiów wyższych innego typu⁴¹.

³⁷ „Communications” 9 (1977), s. 36; por. G. Trevisan, *La normativa sui seminari minori*, dz. cyt., s. 92.

³⁸ „Communications” 13 (1981), s. 160; L. Chiappetta, powołując się na „Communications” 14 (1982), s. 159–160, kan. 205, nr 3, przypomina, że w przypadkach szczególnych, *modo tantum exceptionalis*, biskup mógłby przyjąć do niższego seminarium chłopca, który nie czuje oznak powołania kapłańskiego, jeśli jest to naprawdę konieczne w danych okolicznościach; tenże, *Il Codice di Diritto Canonico*, t. 1, Napoli 1988, s. 306; por. G. Trevisan, *La normativa sui seminari minori*, dz. cyt., s. 92.

³⁹ Kan. 234 § 2. Kanon ten koresponduje z kan. 806 § 2, według którego kierownicy szkół katolickich winni zabiegać, pod nadzorem miejscowego ordynariusza, by wykształcenie uzyskane w tych placówkach było przynajmniej na takim samym poziomie co w innych tego rodzaju szkołach w kraju. Por. L. Chiappetta, *Il Codice di Diritto Canonico*, dz. cyt., s. 306.

⁴⁰ Por. tamże. Trzeba dodać, że norma ta sprzyja wolności w wyborze drogi kapłańskiej lub innego rodzaju życia.

⁴¹ J. Krukowski, *Komentarz do kan. 234*, dz. cyt., s. 58.

Odnosnie do wykształcenia humanistycznego i naukowego aktualne *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* formułuje następujące zalecenia:

młodzi ludzie winni otrzymać przygotowanie szkolne wymagane we własnym kraju do podjęcia studiów uniwersyteckich. Ponadto winni starać się również o uzyskanie takiego wykształcenia, aby mogli cieszyć się wolnością i możliwością wyboru innego stanu życia, gdyby nie zostało rozpoznane w nich powołanie do kapłaństwa. Byłoby właściwe, gdyby seminarium oferowało także formację dodatkową, dowartościowując na przykład aspekty kulturalne, artystyczne, sportowe, itd. Zajęcia mogą się odbywać w seminarium, w szkołach katolickich albo w innych szkołach⁴².

Dekret *Optatam totius* stanowi, że zanim alumni przystąpią do studiów ściśle kościelnych, powinni zdobyć wykształcenie humanistyczne i w dziedzinie nauk ścisłych w takim stopniu, jaki w ich państwie uprawnia młodzież do rozpoczęcia studiów wyższych⁴³. Twórcy Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów *Apostolorum Successores* wychodzą z założenia, iż potrzeba, aby niższe seminarium realizowało program nauczania odpowiadający zakresowi nauczania obowiązującemu w szkołach państwowych, na ile to możliwe, uznany przez państwo⁴⁴.

Według norm Konferencji Episkopatu Hiszpanii, w procesie wychowawczym realizowanym w seminarium niższym kultura umysłowa, jako część formacji osobowej i integralnej ucznia, jest jednym z jej istotnych wymiarów. Rezultat kształcenia umysłowego, w którym biorą udział także formatorzy seminaryjni, zależy w znacznej mierze od profesorów – ich przymiotów pedagogicznych, przygotowania naukowego i stopnia oddania się pracy kształceniowej. Rektor seminarium niższego i dyrektor do spraw nauki mają troszczyć się, aby profesorowie wypełniali należycie swoje zadanie zgodnie z planem formacyjnym i regulaminem seminarium. Poprzez studia w seminarium niższym uczniowie winni uzyskać taką formację humanistyczną i naukową, jakiej wymaga się od młodzieży rozpoczynającej studia na uczelniach państwowych. Jest bardzo wskazane, aby studia, które realizuje się w seminarium niższym, były uznawane przez państwo i aby ich plan odpowiadał wymaganiom stawianym przez świeckie uczelnie. W ten sposób nie powstanie przeszkoda w dalszym studiowaniu dla tych, którzy wystąpią z seminarium albo będą zmuszeni je opuścić⁴⁵.

⁴² Por. *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* 2016, nr 22; EI, nr 194.

⁴³ Por. OT, nr 13; P. Composta, *Comento al 234*, dz. cyt., s. 141.

⁴⁴ Por. AS, nr 86.

⁴⁵ Por. Conferencia Episcopal Española, *Plan de formación para los Seminarios Menores*, dz. cyt., nr 113–114.

Statut Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej zawiera postanowienie, że kształcenie w szkole trwa trzy lata i jest realizowane w oparciu o obowiązujące przepisy dotyczące edukacji w szkołach publicznych⁴⁶ oraz że nadzór pedagogiczny nad seminarium, zgodnie z ustawą o systemie oświaty i aktami wykonawczymi wydanymi na jej podstawie, posiada śląski kurator oświaty⁴⁷. Statut ten stwierdza, że niższe seminarium duchowne spełnia warunki ustawowe przewidziane dla szkół niepublicznych posiadających uprawnienia szkoły publicznej, realizuje programy nauczania zawierające podstawę programową kształcenia ogólnego, prowadzi zajęcia edukacyjne w cyklu nie krótszym oraz w wymiarze nie niższym niż łączny wymiar obowiązkowych zajęć edukacyjnych określony w ramowym planie nauczania szkoły publicznej tego typu, klasyfikuje i promuje uczniów oraz przeprowadza egzaminy i sprawdziany zgodnie z zasadami ustalonymi przez ministra edukacji narodowej, z wyjątkiem egzaminów wstępnych, prowadzi dokumentację przebiegu nauczania ustaloną dla szkół publicznych, zatrudnia nauczycieli przedmiotów obowiązkowych posiadających kwalifikacje określone dla nauczycieli szkół publicznych⁴⁸.

Wykształcenie humanistyczne i naukowe ma wspomóc rozwój wszystkich komponentów ludzkiej osobowości alumna, o czym traktuje *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, domagając się, aby młodzi w trakcie swojej formacji korzystali z pomocy odpowiedniego kierownictwa, tak aby harmonijnie rozwijali swoje możliwości fizyczne, moralne, intelektualne i uczuciowe, aby stopniowo przyswajali sobie poczucie sprawiedliwości, szczerości, braterskiej przyjaźni, prawdy, słusznej wolności, obowiązkowości⁴⁹.

3. Specjalna formacja religijna alumnów

Biorąc pod uwagę kan. 234 § 1, należy podkreślić, iż zasadniczą cechą charakterystyczną niższego seminarium duchownego jest realizowana tam specjalna formacja religijna. Nie jest ona jeszcze ściśle kościelna, gdyż taka będzie

⁴⁶ Por. *Statut Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej*, dz. cyt., § 2, nr 2, s. 33.

⁴⁷ Por. tamże, § 3, s. 33.

⁴⁸ Por. tamże, § 4, s. 34.

⁴⁹ Sacra Congregazione per l'educazione Cattolica, *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* (6 stycznia 1970), nr 14, AAS 62 (1970), s. 321–384, editio apparatus post Codicem iuris canonici promulgatum (19 marca 1985), Typis Polyglottis Vaticanis 1985 [dalej: *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* 1985].

udziałem alumnów w wyższym seminarium, ale jest to formacja religijna w sensie właściwym, jakiej wymaga powołanie występujące co najmniej w załączku⁵⁰.

Twórcy noty *L'institution des petits séminaires* przypominają, że niższe seminarium powinno koniecznie jasno uwydatnić pojęcie kapłaństwa i poprzez stosowany model życia, szczególnie religijnego, umożliwić doświadczenie istotnych warunków kapłaństwa. Możliwe powołanie musi zostać w niższym seminarium poddane próbie i rozeznane, natomiast powołanie fałszywe lub nieistniejące powinno zostać wyeliminowane⁵¹. Trzeba dodać, że niższe seminarium duchowne poprzez formację religijną ma pomóc w ukierunkowaniu życiowym także tym, którzy z niego odchodzą, gdyż nie są powołani do kapłaństwa⁵².

Dekret *Optatam totius* ujmuje cel formacji seminaryjnej następująco: „w seminariach niższych, założonych do pielęgnowania załączków powołania, należy przysposabiać alumnów przez specjalną formację religijną, zwłaszcza zaś przez odpowiednie kierownictwo duchowe, do pójścia wielkodusznie i z czystym sercem za Chrystusem Odkupicielem”⁵³.

W ramach formacji religijnej szczególne miejsce zajmuje życie liturgiczne, w którym w miarę upływu lat alumni winni uczestniczyć z coraz pełniejszą świadomością, a także inne pobożne praktyki, tak codzienne, jak i okresowe, ujęte w regulaminie każdego seminarium⁵⁴. Pius XII w adhortacji *Menti nostrae* przypomina, że trzeba bardzo zabiegać o uformowanie religijne alum-

⁵⁰ Por. L. Chiappetta, *Il Codice di Diritto Canonico*, dz. cyt., s. 306.

⁵¹ Por. Note *L'institution des petits séminaires*, nr 6, nr 8.

⁵² „Tak więc seminarium powinno stale i bezwzględnie przewidywać i dopuszczać ewentualność odejścia ucznia w trakcie pobytu. Jeżeli dopuszcza się pobyt chłopców, którzy okazują się niepowołani i jeżeli narzuca się im faktycznie tryb życia przeciwny ich prawdziwemu powołaniu, seminarium nie wypełnia swojego zadania i podąża ku swojej zgubie. Seminarium ponosi w rzeczywistości poważną, a zarazem niezbędną odpowiedzialność za udzielenie pomocy w wyborze kierunku życia tym, dla których seminarium nie jest odpowiednie”; Note *L'institution des petits séminaires*, nr 9.

⁵³ OT, nr 3. Wszystkie głosy w dyskusji soborowej, który przygotowały dekret *Optatam totius*, podkreślały znaczenie autentycznej formacji religijnej, z odpowiednim kierownictwem duchowym. Por. *Les Petits Séminaires*, nr 3, kol. 163.

⁵⁴ Por. tamże. „Niezbędnym elementem tej duchowej formacji jest przede wszystkim życie liturgiczne i sakramentalne, w którym młodzi ludzie winni uczestniczyć z coraz większą świadomością. Z postępującym wiekiem trzeba, by łączyli je z pobożnością maryjną oraz z innymi codziennymi i okresowymi praktykami pobożnościowymi, które należy uwzględnić w regulaminie każdego seminarium, tak jak w przypadku innych aspektów”; *Ratio fundamentalis institutionis* 2016, nr 21; por. G. Trevisan, *La normativa sui seminari minori*, dz. cyt., s. 94.

nów, ale z uwzględnieniem ich naturalnych zainteresowań i stopnia rozwoju umysłowego⁵⁵.

W Niższym Seminarium Duchownym Archidiecezji Częstochowskiej do prowadzenia stałej formacji religijnej arcybiskup metropolita częstochowski mianuje na wniosek rektora prefekta ds. wychowawczo-religijnych⁵⁶. Jako najbliższy współpracownik rektora w zakresie wychowania i prowadzenia formacji religijnej, ma on za zadanie doprowadzić uczniów do autentycznej wiary poprzez: ukazywanie im prawd objawionych i ciągłe pogłębianie ich wiedzy religijnej, zachęcanie do częstego i intensywnego praktykowania wiary, uświadomienie obowiązku apostołstwa słowem i życiem, głoszenie konferencji, homilii, rozważań, spowiedź i kierownictwo duchowe uczniów, indywidualne rozmowy z nimi, spotkania formacyjne i kręgi biblijne, wprowadzenie uczniów w służbę liturgiczną, opiekę nad ruchami religijnymi w seminarium, zachęcanie do czytania publikacji i literatury religijnej, redagowanie gazetki liturgicznej i formacyjnej, przygotowanie programu na dzień skupienia oraz rekolekcje wielkopostne, troskę o porządek w kaplicy, wreszcie wyznaczanie miejsca dla uczniów⁵⁷.

Według *Plan de formación para los Seminarios Menores* Konferencji Episkopatu Hiszpanii, w ramach specjalnej formacji religijnej umożliwia się alumnom poznanie najważniejszych tematów dotyczących Jezusa i orędzia chrześcijańskiego, jednocześnie ułatwiając im spotkanie z Jezusem poprzez modlitwę, katechezę, pogadanki formacyjne oraz celebracje liturgiczne. Formacja ta przewiduje także kształcenie sumienia moralnego alumnów zgodnie z orędziem ewangelicznym⁵⁸.

Wychowankowie seminarium mają codziennie uczestniczyć w Eucharystii w swojej grupie lub wraz z całą wspólnotą, a także poleca się, aby pilnie praktykowali sakrament pokuty, co ma służyć doświadczeniu głębszej komunii z Panem. W przypadku alumnów, którzy w seminarium będą przygotowywać się do przyjęcia bierzmowania, należy przedstawić im fundamenty wiary i w ten sposób umożliwić im osobisty wybór Jezusa jako swojego wzoru⁵⁹.

Alumni w ramach formacji religijnej winni ponadto być stopniowo wychowywani do miłości i pobożności wobec Najświętszej Maryi Panny, która

⁵⁵ Pius PP. XII, *Adhortatio Apostolica Menti Nostrae* (23 września 1950), cz. III, AAS 42 (1950), s. 687.

⁵⁶ Por. *Statut Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej*, dz. cyt., § 13, nr 1, s. 40.

⁵⁷ Por. tamże, § 14, s. 40–41.

⁵⁸ Por. Conferencia Episcopal Española, *Plan de formación para los Seminarios Menores*, dz. cyt., nr 49.

⁵⁹ Por. tamże.

pozostaje w ścisłej relacji z Jezusem Chrystusem. Seminarium powinno organizować okresowo celebracje ku czci Dziewicy Maryi oraz wtajemniczyć uczniów w modlitwę różańcową i w praktykę innych form pobożności maryjnej. W ramach kierownictwa duchowego winno się wskazywać alumnom, aby łączyli swoje życie duchowe z Matką Zbawiciela i Kościoła⁶⁰.

Według dyrektorium Konferencji Episkopatu Włoch *La formazione dei presbiteri nella Chiesa italiana*, propozycja duchowa oferowana przez seminarium ma pomóc chłopcom, zgodnie z prawem wzrostu, uświadomić sobie własny świat wewnętrzny, aby mogli oni rozpoznać i przyjąć powołanie Boże i wielkodusznie na nie odpowiedzieć. Formatorzy winni stopniowo wychowywać alumnow do słuchania słowa Bożego, stwarzać im okazje do modlitwy osobistej i wspólnotowej, która osiąga swój szczyt w Eucharystii. Trzeba ich zachęcać do odkrycia piękna i radości płynącej z sakramentu pojednania oraz wprowadzać w znajomość *depositum fidei* poprzez stosowne katechezy⁶¹.

Idąc za Chrystusem ku pełnej dojrzałości ludzkiej, niższe seminarium pomaga chłopcom nabyć i troszczyć się o cnoty takie jak: szczerość, uczciwość, wielkoduszność, odpowiedzialność, wytrwałość, szacunek dla każdego człowieka, umiejętność przebaczenia, pozwalające budować zrównoważone i dojrzałe osobowości⁶².

Zakończenie

Prawo kanoniczne poleca zachować i popierać niższe seminaria duchowne, a tam, gdzie biskup diecezjalny uzna to za wskazane, powinny być nawet erygowane. Doświadczenie pokazuje, że korzyści płynące z funkcjonowania tych instytucji kościelnych są ogromne.

Aby jednak niższe seminarium duchowne zachowało swoją naturę i tożsamość, winno przyjmować tylko tych chłopców, którzy akceptują formalnie – oni i ich rodziny – możliwość powołania. Choć jego oznaki będą u poszczególnych alumnow mniej lub bardziej dostrzegalne, a w konsekwencji wola zostania kapłanem mniej lub bardziej wyraźna, przyjęcie ewentualnego powołania przez młodzieńca powinno być formalne (jednoznaczne).

Formacja w niższym seminarium jest realizowana w dwóch kierunkach. Według kan. 234 § 1, winno się w nim realizować wykształcenie humanistyczne i naukowe. Prawodawca ponadto postanawia, że jeśli w pewnych wypadkach

⁶⁰ Por. tamże.

⁶¹ Por. Conferenza Episcopale Italiana, *La formazione dei presbiteri nella Chiesa italiana*, dz. cyt., nr 43.

⁶² Por. tamże, nr 44.

okoliczności czego innego nie doradzają, młodzieńcy mający zamiar przystąpić do kapłaństwa winni otrzymać taką formację humanistyczną i naukową, jaką w ich kraju otrzymują młodzieńcy zamierzający podjąć studia wyższe.

Drugim kierunkiem i zasadniczą cechą charakterystyczną niższego seminarium duchownego jest realizowana tam specjalna formacja religijna. Nie jest ona jeszcze ściśle kościelna, gdyż taka będzie udziałem alumnów w wyższym seminarium duchownym, ale jest to formacja religijna w sensie właściwym, jakiej wymaga powołanie co najmniej w załączku.

Bibliografia

Źródła

- Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium. Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, Typis Polyglottis Vaticanis 1990 oraz AAS 82 (1990), s. 1033–1363; tekst polski: *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich*, Lublin 2002.
- Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27 maja 1917), AAS 9 (1917), cz. II, s. 1–593.
- Codex Iuris Canonici. Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego*. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.
- Concilium Oecumenicum Tridentinum, Decreto *Cum adolescentium*, sessione XXIII, can. 18 *de ref.*, w: *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, Bologna 1991, s. 748–751; tekst polski: *Dokumenty soborów powszechnych. Tekst łaciński i polski*, t. IV (1511–1870): *Lateran V, Trydent, Watykan I*, oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2004, s. 705–713.
- Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum de Institutione sacerdotali *Optatum Totius* (28 października 1965), AAS 58 (1966), s. 713–727; tekst polski: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 2002, s. 288–301.
- Conferencia Episcopal Española, *Plan de formación para los Seminarios Menores* (24 kwietnia 1991), https://conferenciaepiscopal.es/wp-content/uploads/2012/12/comisiones_plenaria_1991PlanFormacionSacerdotalMenores.pdf (dostęp: 31 października 2019).
- Conferenza Episcopale Italiana, *La formazione dei presbiteri nella Chiesa italiana. Orientamenti e norme per i seminari (terza edizione)*, „Notiziario della Conferenza Episcopale Italiana” 40 (2006), nr 10, s. 289–435.
- Congregatio pro Episcopis, *Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi „Apostolorum Successores”* (22 lutego 2004), nr 18, Città del Vaticano 2004; tekst pol-

- ski: Kongregacja ds. Biskupów, *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum Successores”* (22 lutego 2004), Kielce 2005.
- Ioannes Paulus PP. II, *Adhortatio Apostolica Postsynodalis Pastores dabo vobis* (25 marca 1992), AAS 84 (1992), s. 657–804.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dar powołania do kapłaństwa. Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* (8 grudnia 2016), Watykan 2016.
- Pius PP. XII, *Adhortatio Apostolica Menti Nostrae* (23 września 1950), AAS 42 (1950), s. 657–702.
- Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *Schema De Populo Dei*, Typis Polyglottis Vaticanis 1977; tekst polski: „Posoborowe Prawodawstwo Kościelne” 1979, t. 10, z. 2, s. 125–388.
- Niższe Seminarium Duchowne Diecezji Płockiej. Sikórz 83 A, gmina Brudzeń Duży. Archiwum bieżące. Teczka: *Regulamin Niższego Seminarium Duchownego Diecezji Płockiej*.
- Sacra Congregatio pro Episcopis, *Directorium Ecclesiae imago de pastoralii ministerio Episcoporum* (22 lutego 1973), w: *Enchiridion Vaticanum*, t. 4, Bologna 1997, nr 1945–2328; tekst polski: „Posoborowe Prawodawstwo Kościelne” 1975, t. 6, z. 1, nr 10370–11035.
- Sacra Congregazione per l’Educazione Cattolica, *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* (6 stycznia 1970), AAS 62 (1970), s. 321–384, editio apparata post Codicem iuris canonici promulgatum (19 marca 1985), Typis Polyglottis Vaticanis 1985.
- Sacrée Congrégation pour l’Éducation Catholique, *Lettre circulaire aux Ordinaires des lieux Les Petits Séminaires* (23 maja 1968), w: X. Ochoa, *Leges Ecclesiae post Codicem iuris canonici editae*, t. III, Roma 1972, kol. 5371–5374.
- Sacrée Congrégation pour l’Éducation Catholique, *Note L’institution des petits séminaires à propos des petits séminaires* (7 czerwca 1976), w: *Enchiridion Vaticanum*, t. 5, Bologna 1990, nr 2054–2064.
- Statut Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej w Częstochowie* (1 lutego 2011), „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 85 (2011), nr 1–3, s. 32–83.

Literatura

- Bista S., *Instytucja niższych seminariów duchownych diecezjalnych przykładem wpływu prawa partykularnego na kościelne prawo powszechne*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 4 (1971), s. 161–186.
- Chiappetta L., *Il Codice di Diritto Canonico*, t. 1, Napoli 1983.
- Comentario exegetico al Código de Derecho Canónico*, red. A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, t. 2, Pamplona 1996.
- Commento al Codice di Diritto Canonico*, red. P. Pinto, Roma 1985.
- Degert A., *Histoire des Séminaires Français jusqu’à Révolution*, t. 2, Paris 1912.
- Herranz J., *Importanza del Seminario Minore e del Seminario Diocesano*, „Seminarium” 35 (1983), nr 4, s. 508–518.
- Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1: *Księga II: Lud Boży*, red. J. Krukowski, Poznań 2005.

- Łupiński J., *Seminarium duchowne w Tykocinie w latach 1769–1863*, Łódź 2011.
- Manenti A., *Il ruolo dei formatori nel discernimento vocazionale all'interno del seminario minore*, „Seminarium” 51 (2011), nr 3, s. 725–750.
- Marchisano F., *L'evoluzione storica della formazione del clero*, „Seminarium” 13 (1973), nr 2, s. 299–322.
- Pawluk T., *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Lud Boży, jego nauczanie i uświęcanie*, t. 2, Olsztyn 1986.
- Trevisan G., *La normativa sui seminari minori*, „Quaderni di diritto ecclesiale” 3 (1990), z. 1, s. 88–95.
- Ziemann E., *Seminarium duchowne*, w: *Encyklopedia katolicka*, red. E. Gigilewicz, t. 17, Lublin 2012, kol. 1396–1398.

Streszczenie

Formacja w niższym seminarium duchownym w aspekcie kanonicznym

Artykuł podejmuje problematykę formacji w niższym seminarium duchownym w aspekcie kanonicznym. W jego pierwszej części przedstawiono cel instytucji niższego seminarium duchownego. W drugiej wskazano na konieczność formacji naukowej w niższym seminarium, natomiast część trzecia została poświęcona specjalnej formacji religijnej alumnów, jakiej wymaga powołanie kapłańskie istniejące w załączku.

Summary

Formation at the minor seminary in the canonical aspect

The article addresses the problems of formation at the minor seminary in the canonical aspect. The first part presents the objective of the institution of the minor seminary. The second part indicates the necessity of scientific formation in the minor seminary. The third part is devoted to the special religious formation of alumni as required by the priestly vocation at its initial stage.